

כולנו מכירים את הסביבון, הצעצוע המסתובב, שמשמש בעיקר למשחק בקרב הילדים בזמן חג החנוכה או את הסביבון העגול והגדול אשר מכיל בתוכו ממתקים והפתעות. אך מאיפה צמח מנהג זה ומה הוא מסמל עבורנו?

יש אומרים שהסביבון הוא בעצם קוביה קדומה (כל פאה סימלה פעולה אחרת אותה היה צריך לעשות השחקן), ודבר ידוע הוא שלפי ההלכה אסור לשחק או להמר למטרות רווח מכמה סיבות, ביניהם גזל. אם כן קשה שבעתיים, מדוע מצאנו את הסביבון כמנהג רווח בכל הקהילות?

משחקים בחנוכה

הסביבון - יסודו בהררי קודש, ומסופר על החת"ם סופר שנהג לשחק באחד מלילות החנוכה בסביבון מכסף שהיה לו.¹

אך ה'באור הלכה' (סימן תר"ע סימן ב' ד"ה 'ונוהגין') יוצא כנגד משחק בחנוכה: ובעוונותינו הרבים יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל להשם יתברך על הניסים שעשה לנו הם מרבים בשחוק הקרטין (קלפים) והרבה הרעישו בספרים הקדושים על זה ושומר נפשו ירחק מזה.

ולמרות זאת, ב'פסקי תשובות' (עמוד תס"ג) מעיר שנוהגים לשחק בסביבון (ולא בקלפים) והוא מנהג קדם ואף יש בו רמזים נשגבים.

בקשר לכך שהסביבון משמש גם בתור כלי הימור, מובא בשם הרב הגה"ק מקלוזבורג שאין בעיה לשחק בסביבון משום איסור משחק בקוביה, מפני שאין חשש לדבר כאשר אב ובנו סמוכים אחד ליד השני (כי במשפחה אין מי שירויה ואין מי שיפסיד). ועוד, כאשר משחקים על מנת להחזיר בסוף המשחק את הרווח - מותר.²

כפי שהוזכר לעיל, לא רק החת"ם סופר נהג לשובב את הסביבון אלא המנהג היה נפוץ וידוע. כתב הרב יהודה דוד אייזנשטיין (אוצר דינים ומנהגים, עמוד 141):

ונוהגין שהנערים משחקין בכלי שנקרא "דרעידל" (=סביבון) והיא חתיכת עץ או עופרת מרובע, ועל ארבע קצותיו חקוקין אותיות נ.ג.ה.ש אות אחת לכל רוח, והכלי מתגלגל על נקודת קוטב המרכז האמצעי, כי בפרשת השבוע "ויגש" שנופל לרוב בחנוכה כתוב "ואת יהודה שלח גשנה", והוא המלך המשיח, גשנ"ה (אותיות נ.ג.ה.ש) בגימטריה משיח ובגימטריה ה' מלך ה' מלך ה' ימלוד.

מהות הסביבון

ישנם שני טעמים עיקריים מדוע משחקים הילדים בסביבון:

1. בזמן ההדלקה חשוב שיהיו כל בני הבית נעורים (משום פרסום הנס) ולכן נותנים לילדים לשחק בסביבון כדי שימשכו אחר המשחק ולא ישנו - כמו בפסח, שישנה חלוקת קליות ואגוזים בליל הסדר כדי שלא ישנו הילדים (בשם ה'אבנר נזר' מסוכוטשוב).

1. ספר המנהגים לחת"ם סופר. פסקי תשובות סימן תר"ע אות ב' הערה 25.

2. 'חנוכה', ספרו של הרב צבי כהן פרק ב' עמוד י"ג.

2. בימי הגזירה, כשאסרו על היהודים ללמוד תורה, שימש הסביבון כמסוה ליהודים מהיוונים, שבזמן שבאו לבדוק האם היהודים עוברים על הגזירה עשו עצמם היהודים כמשחקים במשחק, כגון הסביבון (אוצר מנהגי ישורון).

אפשר להסתכל על מנהג הסביבון בשתי דרכים:

1. הרב אליהו כי טוב (ספר התודעה, עמוד קע"ב) רואה בסביבון כלי חינוכי לכל דבר. הוא כותב שהסביבון הפך לכלי נפוץ בקרב הילדים ואף הוא מענין חנוכה כיון שבזמן החג נותנים ההורים דמי חנוכה לילדיהם, ובזמן הדלקת החנוכה מפסיקים מלימוד תורה בגלל ההדלקה, ולכן אומרים לילדים שייהנו וישחקו בסביבון על מנת שיחזרו אחר כך ללמוד תורה. אף בזמן המשחק מזכירים את הנס בכך שכתוב על הסביבון את האותיות נ.ג.ה.ש - כלומר נס גדול היה שם (ובארץ ישראל שונה ל-נ.ג.ה.פ), **והכל בשביל שלא יסיחו הילדים דעתם אפילו זמן מועט מן הנס.**

2. הרב שלמה אבינר (שו"ת שאילת שלמה א, ריד עמוד 417) רואה בסביבון (ובכלל, במשחקי חנוכה) **דרך להימנע מהשפעות זרות.** הרב כתב בשם ספר יסוד התשובה, שהקדמונים לא אסרו משחקי קלפים וכדו' מתוך ידיעה שזאת גזרה שאין הציבור יעמוד בה ולכן קבעו כמה ימים לענין זה. אמנם בספר חוות יאיר (קכ"ו) כתב שהדבר היה רע בעיני הגאונים, שבמקום לעסוק בתורה בימי חנוכה, עוסקים במשחקים, שהרי חנוכה הוא זמן להתגדל בתורה ולא זמן רפיון.

בכל אופן, כותב הרב אבינר, שמשום שזמן חג החנוכה צמוד לזמן חג המולד של הנוצרים ובאותו זמן ישנו חופש הן ליהודים והן לגוים - **כדי שלא יבואו לדברים יותר גרועים, נהגו לשחק בחנוכה.** ומכל מקום, כללו של דבר הוא שאין מצוה או מנהג ותיקין ואין ערך לשחק בחנוכה וראוי ששמחת חנוכה תהיה בלימוד תורה שהרי מטרת אויבינו היתה להשכיח תורה מישראל.

הסמליות שבסביבון

יש שאמרו שהסביבון מסמל את הצרות ה"מסובבות" על ישראל ובכל זאת הקב"ה מציל אותנו מן הצרות ועל כן נהגו לשחק בסביבון.

בחנוכה ארעו ניסים ונצחונות לעם ישראל, למרות שהעם לא התעורר קודם לכן לתשובה. לכך רומז הסביבון, אותו מסובבים מלמעלה. בפורים, לעומת זאת, עם היוודע גזירת המן על היהודים - שלחה אסתר למרדכי ללכת ולכנוס את כל היהודים ולצום על הגזירה שלושה ימים. התעוררות זו מרומזת ברעשן שאותו מסובבים מלמטה.³

עוד כתב ה'בני יששכר' (חודש כסלו טבת מאמר ב' עמוד ס"ה בהג"ה), ענין הסביבון הוא לומר שהכל מתגלגל על חודו של הסביבון, רמז לאומות העולם שנשענות בזכות עם ישראל ובעזרת ה' כולם "יתבטלו" אל המרכז ואז כל העמים יחזרו לדבר בשפה אחת וגם יקראו בשם ה' ואז גם תתבטל זוהמת הנח"ש (בגימטריה גשני"ה - כפי מה שמופיע על הסביבון).

3. אוצר טעמי המנהגים, הרב שמואל פנחס גלברד עמוד שלי"ט.